

7de VERGADERING. — 4 DECEMBER 1903.

57. Aanvulling en wijziging van eenige bepalingen der Militiewet 1901, aangevuld bij de wet van 20 Juni 1902.

7de VERGADERING.

VERGADERING VAN VRIJDAG 4 DECEMBER 1903.

(GEOPEND TE 11 UREN.)

Ingekomen: 1°. bericht van een lid. — 2°. verzoekschrift; 3°. afschrift van een adres. — Mededeeling van de benoeming van rapporteurs over wetsontwerpen. — Verslag uitgebracht door de Commissie voor de Verzoekschriften. — Behandeling en aanneming van onderscheidene wetsontwerpen.

Voorzitter: de heer Schimmelpenninck van der Oije.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 39 leden, te weten de heeren:

Rahusen, Reekers, s' Jacob, van Boneval Faure, van Alphen, Brouwers, Merkelbach, Havelaar, van Zinnicq Bergmann, van Lier, van Roijen, Welt, 't Hooft, van Velzen, Sickenga, Dojes, Scholten, van Welderen Rengers, van der Does de Willebois, Breebaart, Bevers, Stork, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, de Jong, van Asch van Wijck, Bosch van Drakestein, Laan, van Nierop, Woltjer, Hovy, Godin de Beaufort, Michiels van Kessenich, van den Biesen, van Leeuwen, Vlieland Hein, Bultman, Vening Meinesz en Kist,

en de heeren Ministers van Justitie, van Marine en van Oorlog.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter deelt mede:

A. dat zijn ingekomen:

1°. berichten van leden die verhinderd worden de vergadering bij te wonen: van de heeren Gleichman en van Berckel, de laatste wegens plotseling opgekomen ambtsbezigheden.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen;

2°. een verzoekschrift van de Vereeniging ter bevordering van de verbetering zoowel van de haven van Delfzijl als van de waterwegen naar Groningen, in zake de verbetering der haven te Delfzijl.

Dit adres zal worden gesteld in handen van de Commissie voor de Verzoekschriften;

3°. een afschrift van een adres van het bestuur der Nederlandsche Vereeniging te Hamburg aan H. M. de Koningin, betreffende het Nederlandschap.

Dit stuk zal worden nedergelegd ter griffie ter inzage voor de leden;

B. dat door de afdelingen tot rapporteurs zijn benoemd over de wetsontwerpen nos. 81, 72, 73, 74, 87, 95, 28, 29 en 4, de heeren s' Jacob, Bevers, Sickenga, van Velzen en van Roijen;

C. dat de heer de Savornin Lohman is gekozen tot voorzitter van de Gemengde Commissie voor de Stenographie.

De heer Rahusen, voorzitter van de Commissie voor de Verzoekschriften, brengt het volgend verslag uit:

In handen van uw Commissie is gesteld een adres van J. I. de Rochemont, stationschef der 2de klasse bij den dienst der Staatsspoorwegen op Java, daarbij dringend aan de Kamers der Staten-Generaal verzoekende, bij de aanstaande reorganisatie van den dienst der Staatsspoorwegen op Java, de belangen der stationschefs bij dien dienst wel te willen behartigen door de positie der stationschefs nader te regelen en hun bezoldiging, zoo mogelijk, eenigszins in verhouding te brengen tot die der ambtenaren van den post- en telegraafdienst.

Wijl dit adres gericht is en tot de Eerste en tot de Tweede Kamer, heeft de Commissie de eer voor te stellen, afschrift te doen nemen van dit request ter griffie, dit afschrift ter griffie te deponeren ter inzage van de leden en het origineel door te zenden naar de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De Vergadering vereenigt zich met de voorgestelde conclusie.

Aan de orde is de behandeling van de volgende wetsontwerpen:

I. AANVULLING EN WIJZIGING VAN EENIGE BEPALINGEN DER MILITIEWET 1901 (STAATSBLED 1901 N°. 212), AANGEVULD BIJ DE WET VAN 20 JUNI 1902 (STAATSBLED N°. 119) (57).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer van Zinnicq Bergmann: Mijnheer de Voorzitter! Op den 18den November 1903, bij gelegenheid van de behandeling van dit wetsontwerp in de Tweede Kamer der Staten-Generaal, heeft de Minister van Oorlog de door hem voorgestelde wijziging van art. 109 der Militiewet ingetrokken. De Minister heeft toen, alvorens hij tot die intrekking overging en na nog het voorgestelde artikel te hebben verdedigd en de goede zijde daarvan te hebben aangetoond, medegedeeld, op de gronden die Zijn Excellentie ook aan de Kamer voorlegde, dat in overleg met zijn ambtgenooten dit artikel werd ingetrokken, waarbij de slotsom zijner overwegingen was, dat het hier gold een quaestie van appreciatie, welke dus ook aan de appreciatie van de Eerste Kamer is onderworpen.

Nu het voorstel echter is komen te vervallen, zal ik daarover niet verder spreken en eerbiedig en keur ik gaarne goed de motieven die de Regeering er toe geleid hebben om tot de intrekking over te gaan.

Intusschen wensch ik een enkele opmerking te maken naar aanleiding van het Voorloopig Verslag van deze Kamer. Dat Voorloopig Verslag ziet er eenigszins boos uit, en dat dit ook zoo is opgevat door den Minister van Oorlog, blijkt wel uit den terugslag daarop in zijn antwoord. En nu is het allerm minst mijn bedoeling voor dat Voorloopig Verslag eenige verontschuldiging aan te voeren. Dat ligt in het geheel niet op mijn weg; integendeel meen ik dat daar waar het pas geeft, ook moet gezegd worden waar het op staat.

Iets anders is het geval wat de motieven betreft, die aanleiding kunnen gegeven hebben om een oordeel uit te spreken zooals in deze is geschied. En dan wil ik niet ontveinzen, dat ik heb behoord tot die leden die in de afdelingen hun teleurstelling hebben uitgesproken over den loop die deze zaak heeft genomen. Maar de uiting dier teleurstelling — waarvan de motieven wellicht moeilijker in een Verslag zijn weer te geven en daarom stel ik er prijs op dat heden te zeggen — is niet voortgekomen uit een zucht tot critiek, maar veeleer uit waardering van het moeilijke der taak welke den Minister van Oorlog ten deel viel.

Er hebben verschillende geruchten geloopt, waarom tot de intrekking van de wijziging van art. 109 zou zijn overgegaan. Intusschen, waar wij de ronde verklaring van de Regeering hebben, wil ik in deze niet in een onderzoek treden. Maar ik stel er prijs op te zeggen, dat, terwijl ik ook behoord heb tot

hen die hun teleurstelling en leedwezen te kennen hebben gegeven over den loop dezer zaak — en ik spreek niet voor mij alleen — dit geschied is uit een gevoel van sympathie voor den Minister van Oorlog, wien ik wegens zijn veelzijdige bekwaamheid, grooten tact en bewonderenswaardige energie gaarne hulde breng. Het is mij een bevreemding, om, naar aanleiding van het Voorloopig Verslag dit in deze Vergadering te mogen verklaren.

De heer **Bergansius, Minister van Oorlog**: Mijnheer de Voorzitter! Slechts een enkel woord om mijn dank te betuigen voor de verklaring die de geachte afgevaardigde uit Noordbrabant zoeven heeft willen afleggen.

Mijn dank, omdat ik inderdaad door het lezen van het Voorloopig Verslag den indruk had gekregen, dat het terugnemen van art. 109 der Militiewet in dit Hooge College een zeer ongunstigen indruk had gemaakt en dat de teleurstelling, die daar werd uitgesproken, op geheel andere gronden berustte.

Over de intrekking zelf zal ik niet uitweiden. Ik heb duidelijk doen uitkomen, hoe de gang der zaak is geweest. Ik heb den 18den November in de andere Kamer gezegd, dat aanvankelijk de bedoeling was om het blijvend gedeelte op een veel grootere sterkte te brengen dan ten slotte de vraag is geweest. Deze aangelegenheid is toen werkelijk herhaaldelijk en nauwgezet overwogen en zoodoende is men gekomen tot het besluit, dat uit hoofde van het gebeurde in het voorjaar zoodanige verhooging van het blijvend gedeelte noodzakelijk zou zijn.

Intusschen was ook, aanvankelijk in verband met de voorgenomen grootere uitbreiding, te gelijker tijd het zoogenaamde één-ploegenstelsel in het gewijzigd art. 109 ingelast. Later is dat gehandhaafd, omdat het voordeelen opleverde voor de kadervorming en, naar mijn meening, in het belang was van de miliciens.

Ik was namelijk van oordeel dat het werkelijk meer in het belang van de betrokken personen was, om een deel acht maanden te laten blijven, in plaats van het dubbele getal vier maanden, afgebroken voor de helft door een tusschenruimte van vier maanden. Die zienswijze wordt algemeen — ik erken het — minder juist, en schijnen naar veler meening de bezwaren, verbonden aan het terugkeeren in dienst niet zoo groot te zijn en niet op te wegen tegen het bezwaar, dat de anderen acht maanden moeten blijven.

Toen mij dat duidelijk was geworden en anderzijds de verhooging van het blijvend gedeelte van 7500 tot 8000 man niet van zoodanig belang kon worden geacht, dat men het voorstel daarom moest handhaven, heb ik, waar het dus een quaestie van appreciatie was en om zelfs den schijn te vermijden, dat het te doen zou zijn om een verzwaring van lasten en een minder loyale uitvoering der Militiewet, gemeend te moeten adviseeren, dat art. 109 zou worden ingetrokken.

Het deed mij leed tot dat advies te moeten overgaan, maar ik heb gedacht, dat het ook in deze beter was te keeren dan, naar anderer meening, ten heele te dwalen.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

II. BEKRACHTIGING VAN PROVINCIALE HEFFINGEN IN ZUIDHOLLAND (drie ontwerpen) (72).

III. WIJZIGING VAN HOOFDSTUK V DER STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1902 (73).

IV. VERHOOGING VAN DE BEGROOTING VAN UITGAVEN DER ALGEMEENE LANDSDRUKKERIJ VOOR HET DIENSTJAAR 1902 (74).

V. BEKRACHTIGING VAN PROVINCIALE BELASTINGEN IN NOORDBRABANT, GELDERLAND, ZUIDHOLLAND, NOORDHOLLAND, ZEELAND, UTRECHT, FRIESLAND, OVERIJSEL, GRONINGEN, DRENTHE EN LIMBURG (87).

VI. WIJZIGING VAN HET IXDE HOOFDSTUK DER STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1902 (28).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

VII. VERHOOGING EN AANVULLING VAN HET IXDE HOOFDSTUK DER STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1903 (29).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **van der Does de Willebois**: Mijnheer de Voorzitter! Ik had een enkel woord in het midden willen brengen naar aanleiding van dit wetsontwerp, maar aangezien het hoofd van het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid op dit oogenblik niet in deze vergadering tegenwoordig kan zijn, geloof ik, beter te doen met de opmerkingen die ik te maken heb aan te houden tot de behandeling van hoofdstuk IX der Staatsbegrooting, aangezien de wederhelft van deze voordracht daarbij toch ter sprake zal komen. Wanneer wij alzoo dit wetsontwerp aannemen, dan stellen wij ons daarbij op het standpunt dat de voorgenomen werken geheel en al zijn in overeenstemming met het besluit der Staten van Noordbrabant en dat daarmede voldoende waarborgen worden gegeven aan de belangen van het westelijk deel der provincie, overeenkomstig de bedoeling, die altijd heeft voorop gestaan. Maar, zooals ik zeide, ik zal mij onder de gegeven omstandigheden de vragen, die ik ten deze nog aan de Regeering wilde doen, voorbehouden tot bij de behandeling van de Staatsbegrooting.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

VIII. NATURALISATIE VAN NICOLAUS DANIEL JOACHIM VOSS, LUDOVICUS COCKX, ANTONIUS EDOUARDUS VERBIST, HERMANN CARL EUWENS, HEINRICH JULIUS SCHAUB, JOSEPH HERMANN FENDEL, MARTIN GEORG BRÜHL, GEORG JOSEPH GRÜNNING, MR. ULBO JETZE HEERMA VAN VOSS, JONAS BESSESEN, GUSTAF STRÖM, EN CARL ANTON BERNARD RÖHDE (81).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

IX. AANVULLING EN VERHOOGING VAN HET IVDE HOOFDSTUK DER STAATSBEGROOTING VOOR HET DIENSTJAAR 1903 (56).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer **van Leeuwen**: Mijnheer de Voorzitter! Ik acht mij verplicht een enkel woord te zeggen om de stem te motiveeren, die ik straks over dit wetsontwerp zal hebben uit te brengen. Wanneer dit wetsontwerp tot wet mocht worden verheven, zullen wij krijgen vijf tuchtscholen. Die vijf tuchtscholen zullen kosten aan bouw f 190 000 per school, makende f 950 000; voor terreinkosten wordt berekend voor drie scholen pl. m. f 70 000, voor installatiekosten f 25 000 per school, makende f 125 000 en voor leiding en toezicht f 30 000, te zamen makende f 1 175 000. Rekent men daarbij de waarde van den grond, die bestemd is voor de twee tuchtscholen en die reeds aan den Staat behoort, dan komt men tot een gezamenlijk bedrag van 12 ton. Voor die 12 ton krijgt men ruimte voor 250 kinderen, hetgeen per kind een uitgave van f 4800 maakt.

De algemeene indruk in de afdeelingen was dan ook, dat deze kosten exorbitant hoog waren en bij het Voorloopig Verslag wordt gevraagd: hoeveel terrein denkt de Minister noodig te hebben voor iedere school, wat zijn de kosten per kubieken meter inhoud en er is tevens overlegging gevraagd van de plannen en ontwerpen, ten einde zelf een oordeel te kunnen vormen over de soort inrichtingen, die men hier voor zijn geld zou krijgen.

Op de beide eerste vragen is door den Minister geantwoord, dat voor iedere school 12 000 M² noodig wordt geacht en dat de kosten per kubieken meter inhoud zouden bedragen f 11.

Over dat buitengewoon hoge bedrag van f 11 zal ik straks nog een enkel woord zeggen, maar wat de derde vraag betreft, het overleggen van de plannen en ontwerpen, wordt geantwoord, dat de Minister tot het overleggen van de plannen, ontwerpen, plattegronden en bijbehorende teekeningen zal

29. Verhooring en aanvulling van hoofdstuk IX der Staatsbegroting voor 1903.

overgaan, zodra deze zullen zijn uitgewerkt. Wanneer de Minister had geantwoord: zodra de gestichten zullen zijn verzezen, ben ik bereid u een uitnodiging te zenden om ze eens te komen bezichtigen, dan zouden wij met dat antwoord even ver zijn geweest als met het antwoord dat wij nu hebben gekregen. Wij zouden dan, wanneer de zaak eens gepraejudiceerd is, in de gelegenheid worden gesteld te zien wat wij zullen krijgen voor het geld dat wij heden toestaan.

Mijnheer de Voorzitter! Op die manier kan niet worden weggenomen de inderdaad gegronde vrees, dat wij hier inrichtingen zullen zien verrijzen, die hun weerga in binnen- en buitenland niet vinden, althans wat de kosten betreft.

De Minister beroept zich tegenover het bezwaar van de hooge kosten hierop, dat „ter wille der stelselmatige behandeling der uiteenlopende bevolking verschillende afdelingen, bestemd voor bepaalde groepen, noodig zijn”.

Ik heb mij de moeite gegeven eens te onderzoeken wat inrichtingen, waar ook ter wille van de stelselmatige behandeling der uiteenlopende bevolking verschillende afdelingen, bestemd voor bepaalde groepen, noodig zijn, in het binnen- en buitenland gekost hebben. En dan is er geen betere vergelijking te maken dan met gestichten voor zenuwlijders en met krankzinnigengestichten. Het zij mij vergund de resultaten van mijn onderzoek mede te deelen. De stichtingskosten van de krankzinnigen-afdeling van het Burgerhof-spitaal te Stuttgart met 35 bedden hebben bedragen f 2200 per bed, van Pavillon n°. 21 van het nieuwe ziekenhuis te Nürnberg met 32 bedden, f 2040 per bed, van het paviljoen te Chemnitz bij het ziekenhuis, met 40 bedden, f 1200 per bed; van het deliranten-paviljoen te Hamburg-Eppendorf, met 35 bedden, f 1040 per bed.

Deze vier inrichtingen maken deel uit van een ziekenhuis, zoodat enkele algemeene kosten hierop niet drukken. Maar er zijn andere inrichtingen, die in hun geheel wel voor vergelijking in aanmerking komen, o. a. de geheel nieuwe inrichting te Tritau bij Hamburg, voor 30 mannen, die heeft gekost per bed alles inbegrepen f 1470; een dergelijke inrichting te Colloud ook bij Hamburg, voor 50 vrouwen, heeft gekost alles inbegrepen per bed f 1080. Verder hebben de stichtingskosten van het krankzinnigengesticht te Duldorf bij Berlijn, een inrichting voor 1000 bedden, zonder den grond maar met inbegrip van den geheelen inventaris, bedragen f 2400 per bed; die van het provinciaal gesticht te Landsberg met 600 bedden, f 1968 per bed; en die van het provinciaal gesticht te Lüneburg, met f 800 bedden, f 2700 per bed.

Dit zijn alle inrichtingen in het buitenland. Maar ik wensch ook te wijzen op een inrichting, waarvan nog niemand ooit beweerd heeft, dat zij zoo bijzonder zuinig is gebouwd; het Wilhelmina-gasthuis te Amsterdam, dat gekost heeft met inbegrip van f 90 000 voor ophooging van terrein, f 2700 per bed.

Mijnheer de Voorzitter! Het komt mij werkelijk voor, dat indien men een vergelijking maakt met deze inrichtingen, zoodat in buiten- als binnenland, men de som van f 4800 per kind niet anders zou kunnen motiveren, dan dat men zich hier iets voorstelt te stichten zoo grootsch als nog nergens bestaat.

Wat betreft het bedrag van f 11 per M³, ook dit bedrag is buiten eenige verhouding tot andere inrichtingen van gelijken aard. In Amsterdam betaalt men voor de scholen met inbegrip der paalfundeeringen, tusschen f 7 en f 8 per M³ inhoud. De inrichtingen, die de Minister zich voorstelt te doen bouwen, zullen dus meer kosten ruim 50%. En wanneer men mij nu tegenwerpt, dat die scholen daarmede niet zijn te vergelijken, dan zou ik den Minister in overweging willen geven te raadplegen het „Handbuch der Architectur”, afdeling „Versorgungs-, Pflege- und Zufluchthäuser”, bewerkt door Henrici, professor te Aken, S. Sander, Baurat te Frankfurt a/M., H. Wagner, Bauinspector te Darmstadt en G. Behnke, Stadtbaurat te Frankfurt. Daarin zal men vinden, dat de kosten per M³ inhoud van al die inrichtingen varieeren, met de allernieuwste verbeteringen voorzien tusschen de f 7 en f 8.

Ook wat het terrein betreft is bij mij niet de overtuiging gevestigd, dat men te dien opzichte op voordeelige wijze heeft gehandeld. In het Voorloopig Verslag is reeds gewezen op het hooge bedrag, dat men voor een terrein bij Zeist noodig acht en is gewezen op het in de onmiddellijke nabijheid daarvan

aanwezig zijn van terrein, dat voor het doel zeker niet minder geschikt is, doch waarvan de waarde belangrijk lager is.

Daarop wordt in de Memorie van Antwoord geantwoord, dat die terreinen zoo ver verwijderd zijn van gas- en waterleidingbuizen, dat de aansluiting daaraan een belangrijk bedrag zou vorderen. Dit antwoord kan ik echter alleen toeschrijven aan onbekendheid met den plaatselijken toestand. Ik kan althans den Minister de verzekering geven dat in de onmiddellijke nabijheid van gas- en waterleidingbuizen te Zeist veel goedkoopere terreinen te verkrijgen zijn dan het door den Minister bedoelde, dat, gelegen aan den grooten straatweg, meer geschikt is voor bouwterrein dan voor inrichtingen als hier worden bedoeld.

Wanneer ik op grond van deze bedenkingen straks tegen dit wetsontwerp zal stemmen, dan is het niet omdat ik bezwaar maak tegen de tuchtscholen zelf. Daaromtrent wordt niets gepraejudiceerd door het eventueel niet aannemen van dit ontwerp. De tuchtscholen moeten er komen, maar ook voor hen die deze scholen met sympathie hebben begroet, onder wie ik mij zelf raagschik, is het van het hoogste gewicht dat niet de kosten zoo hoog worden opgedreven dat men te eeniger tijd bezwaar zal moeten maken om uitbreiding te geven aan deze inrichtingen, indien het blijkt dat zij ten volle aan het doel beantwoorden. Het wil mij dus voorkomen dat wanneer men hier komt met een ontwerp waarbij, en met de noodige plannen waaruit ieder voor zich de overtuiging kan krijgen, dat hier met landsgeld niet op roekelooze wijze wordt omgegaan, men voor het ontwerp zal kunnen stemmen, maar vooralsnog vind ik geen vrijheid in de omstandigheden waarin wij ten opzichte van onze financiën thans verkeerden, te voteeren een bedrag van 12 ton, zonder een nadere aanduiding wat wij daarvoor inderdaad zullen verkrijgen.

De heer Loeff, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! De oppositie, die uit een financieel oogpunt aan dit wetsontwerp schriftelijk en zoeven mondeling is te beurt gevallen, heeft mij leed gedaan, en wel uit dezen hoofde, dat de wijze, waarop deze zaak in haar geheel door de Regeering is opgezet en behandeld, getuigenis aflegt van een zeer groot vertrouwen, waarmede de Regeering in dezen der Volksvertegenwoordiging is te gemoet getreden, en ik verwachtte, dat dit haar zou kunnen doen besluiten om dit vertrouwen met wedervertrouwen te beantwoorden ook op het punt van de financieele regeling.

De heer van Leeuwen heeft, dunkt mij, uit het oog verloren, dat de tuchtscholen zooals zij hier zullen worden opgericht nergens ter wereld bestaan, met andere woorden dat wij hier staan voor iets geheel nieuws, en dat reeds daardoor vergelijking met welke inrichtingen ook steeds moet mank gaan.

Die geachte spreker heeft de kosten, die aan deze inrichtingen moeten worden besteed, hoog genoemd. Ik zal de laatste zijn om dit te betwisten. Integendeel; ik erken, dat in absoluten zin het cijfer door den geachten afgevaardigde genoemd hoog is, maar de vraag is niet of in absoluten zin de kosten hoog zijn, maar of met het oog op het doel, dat deze gestichten moeten bereiken, derhalve relatief, de kosten hoog zijn te noemen. Naar aanleiding van de redeneering van den geachten afgevaardigde zou ik willen zeggen, dat de zuinigheid hier de wijsheid wel eens zou kunnen bedriegen en het spreekwoord willen aanhalen, dat goedkoop duurkoop en duurkoop goedkoop is.

De geachte afgevaardigde heeft niet alle argumenten gereleveerd, die in het Voorloopig Verslag zijn aangevoerd, maar hij heeft toch eenige daarvan met nieuwen aandrang herhaald, en om nu het daarin opgesloten verwijt te ontzenuwen wensch ik in het kort uiteen te zetten, hoe de Regeering in deze uiterst moeilijke materie is te werk gegaan.

Waar het hier betrof een regeling tot uitvoering van de Kinderwetten, heeft zij in de eerste plaats getracht zich den geest en de bedoeling dier wetten nog eens helder en duidelijk voor oogen te stellen. Zij is daarna niet aanstonds begonnen met haar plannen te ontwerpen, maar zij heeft eerst een kundig hoofdbestenaar van het Departement van Justitie uitgezonden, niet om op papier, zooals de geachte afgevaardigde dat heeft gedaan, hier en daar inlichtingen in te winnen, maar om in alle daartoe geëigende landen van Europa met eigen oogen te zien, hoe aanverwante instellingen aldaar ingericht waren en

56. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk IV der Staatsbegroting voor 1903.

gedreven werden. Deze hoofdamtenaar is o. a. geweest in Noorwegen en heeft daar gezien niet krankzinnigengestichten en sanatoria om daarmee een vergelijking te trekken, maar de zoogenaamde Tvangskole, die heel wat meer op de tuchtscholen lijkt dan de door den geachten afgevaardigde genoemde inrichtingen.

Eerst daarna is begonnen met het opzetten van de plannen. En toen vervolgens het thans in de Memorie van Toelichting omschreven stelsel was ontworpen zijn niet aanstonds die plannen vastgesteld om ingediend te worden bij de Volksvertegenwoordiging. Eerst is nog ingesteld het algemeen college van toezicht, bijstand en advies voor het Rijksopvoedings- en tuchtwezen — zij het prematuur naar de letter van de wet — om over dat ontwerp van stelsel en regeling te dienen van advies, waartoe alle gegevens in handen van die commissie zijn gesteld. Die commissie is samengesteld uit mannen van allerlei partijen, die naar het oordeel der Regeering op het terrein, dat het hier betreft, bekwaam, ervaren en geschikt waren om zelfstandig te oordeelen over wat hun werd voorgelegd. Zij heeft zich alweer allerm minst onmiddellijk neergelegd bij hetgeen werd voorgesteld, doch daarover gezet en breed beraadslaagd, en bepaaldelijk de bouwplannen met de daarvoor vereischte uitgaven wederom in handen gesteld van een sub-commissie, waarin speciaal deskundigen, d. w. z. bouwkundigen, zitting hadden.

Deze sub-commissie heeft, onderzoekende met en zonder ambtenaren van het Departement van Justitie, nauwkeurig alles nagegaan en is ten slotte gekomen tot deze conclusie, welke dan ook eenparig door het algemeen college is aanvaard: dat de plannen, zooals ze daar lagen, een behoorlijke inrichting van de tuchtscholen waarborgden, doch zonder overdaad van welken aard dan ook, waarop bezuinigd zou kunnen worden.

En nu mag men één ding niet vergeten, een punt waarover ik in het betoog van den geachten afgevaardigde niets heb gehoord, nl. dat ik bij alles in het oog heb gehad het doel, dat de Kinderwetten met de tuchtscholen willen bereiken, welk doel geheel anders is dan dat van de door den geachten afgevaardigde genoemde inrichtingen. In de door hem genoemde voorbeelden ontbreekt het tertium comparationis met de tuchtscholen. Een vergelijking trekt de geachte afgevaardigde niet, maar ik zou willen vragen, waarom hij zich al die moeite heeft gegeven om al die inlichtingen uit het buitenland in te winnen. Had het niet meer voor de hand gelegen, dat hij vergelijkingen had gemaakt met gevangenissen en soortgelijke strafgestichten, die althans een eenigermate gelijksoortig doel najagen? En wanneer hij dan uit vroegere begrotingen de cijfers betreffende gevangenissen had nagegaan, dan zou hij tot de conclusie zijn gekomen, dat ook deze indertijd zeer veel hebben gekost, zij het alweer met het oog op het doel, waarvoor zij moeten dienen, niet te veel.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde maakt er voorts der Regeering een verwijt van, dat zij tot dusver niet de plannen en ontwerpen heeft overgelegd. Ik zal de Kamer wel niet behoeven te verzekeren, dat wanneer de Regeering op dit oogenblik reeds in staat was die plannen over te leggen in zoodanigen vorm, dat werkelijk de Kamer daaruit meer kennis had kunnen putten, de Regeering dat zou hebben gedaan. Maar de teekeningen, zooals zij konden dienen voor een beoordeeling door deskundigen in het door mij genoemde college, zijn natuurlijk voor de Kamer niet dienstig, en de meer uitgewerkte plannen zijn in dit stadium der zaak uiteraard nog niet gereed gemaakt.

Aan de andere zijde moge de Kamer niet vergeten, dat nauwkeurig tot in fijne bijzonderheden toe in de Memorie van Toelichting de inrichting van de tuchtscholen is uiteengezet, waarbij, naar ik geloof, ook niet de vermelding van een enkel lokaal, dat aanwezig zal zijn, is over het hoofd gezien. Dit een gevoegd bij het ander, mocht, dunkt mij, bij de Kamer den indruk wekken, dat ook de financiële zijde met de noodige zorg en nauwgezetheid is onder de oogen gezien. Het zou ook voor den geachten spreker een reden mogen zijn om deze zaak, die au fond en wat betreft de inrichting, en wat betreft de kosten ten slotte is een quaestie van vertrouwen in het beleid van de Regeering, zonder afkeuring of ongerustheid te aanvaarden.

Wat voorts betreft de terreinen, merk ik in de allereerste plaats op, dat de Regeering waarlijk niet kan beschuldigd worden

van roekeloosheid. De geachte afgevaardigde zelf heeft opgemerkt, dat van de vijf terreinen twee Staatsgrond zijn. Deze terreinen zijn niet in elk opzicht de geschiktste bevonden, maar de Regeering heeft gemeend, dat deze, omdat zij waren in handen van den Staat, op dit oogenblik de voorkeur verdienden, juist om de daardoor verkregen besparing van uitgaven, boven andere, die beter waren.

Ten opzichte van het in het Voorloopig Verslag en thans weder door den geachten afgevaardigde gememoreerde omtrent het terrein onder Zeist, moet ik hem ten stelligste blijven tegenspreken. De ambtenaren aan mijn Departement met den bouwkundigen dienst belast hebben een nauwkeurig onderzoek ingesteld en zijn gekomen tot de conclusie, dat in die omgeving de plaats niet beter, niet voordeliger kon worden gekozen, dan thans is geschied. Dat op een zekeren afstand daarvan minder waardige terreinen zijn gelegen, was ook aan het Departement wel bekend, maar de geachte afgevaardigde schijnt daaromtrent andere informatiën te bezitten dan het Departement, in dien zin, dat die terreinen voor een zooveel geringer som beschikbaar zouden zijn, dat, ook met inachtneming van mindere waarde aan aanwezigen opstal, beplanting en andere voorziening en van meerdere kosten voor aansluiting aan leidingen en verdere gereedmaking van het terrein, toch nog een belangrijk verschil zou overblijven. Dit nu heeft het minitueus en nauwgezet onderzoek vanwege het Departement niet geleerd en veroorloof ik mij op grond daarvan gerustelijk te blijven betwijfelen.

Ook door mij, Mijnheer de Voorzitter, zijn de plannen gezet en zorgvuldig nagegaan en overwogen en op mij hebben zij geenszins den indruk gemaakt van, in eenig opzicht, ook niet wat de financiële zijde betreft, lichtvaardig of met overdrijving van eischen, of met welken overdaad dan ook, te zijn opgesteld.

Ligt misschien ook aan de oppositie van den geachten afgevaardigde ten grondslag hetgeen in de andere Kamer wel is gezegd, dat het Departement van Justitie gewoon zou zijn om duur te bouwen of zelfs op eenigszins vrijgevige wijze met 's lands gelden om te springen? Zeer zou ik het betreuren, wanneer een dergelijke opvatting tot een soort van legende zou worden, want ik ben innig overtuigd, dat dit geenszins het geval is. En wanneer er in deze Kamer leden mochten zijn, die daaromtrent mijn overtuiging niet deelen, dan zou ik hen willen uitnoodigen zich te vervoegeen aan mijn Departement, waar ik bereid ben om hun opening van zaken te geven. Zij zullen kunnen zien, hoe gehandeld is ten opzichte van de voorgestelde algeheele reorganisatie der Rijksopvoedingsgestichten, die voorschots achterwege is gebleven, juist om de financiële bezwaren, die aan het Departement, speciaal door mij, in de gegeven omstandigheden daarin werden gezien.

Ik mag ook wijzen op de begroting voor het volgende jaar, waarop de kosten voor den Centralen Raad van beroep en voor de Raden van beroep verminderd zijn geworden met meer dan f 100 000, ofschoon natuurlijk van verschillende zijden daartegen wel bezwaren werden ingebracht. En ik zou op meerdere voorbeelden mij kunnen beroepen. Indien ik eenigszins mag vooruitloopen op hetgeen bij de Volksvertegenwoordiging zal worden ingediend, dan zou ik willen wijzen op de manier, waarop ik voornemens ben de invoering van de administratieve rechtspraak te regelen. Wanneer er één geval zou zijn, waaruit de Volksvertegenwoordiging ten duidelijkste zou kunnen blijken, dat zuinigheid aan het Departement van Justitie wordt betracht, dan zal het zijn bij gelegenheid, dat het voorstel tot regeling daarvan bij de Kamer zal inkomen.

Mijnheer de Voorzitter! Nu wil ik ten slotte om zelfs den laatsten schijn van gemis van neiging tot beperking van uitgaven te vermijden, aan hetgeen ik tot dusverre heb gezegd nog het volgende toevoegen. Ik ben bereid nogmaals in ernstige overweging te nemen of het mogelijk zal zijn, dat van de tuchtscholen niet één, want dat zou met het oog op de scheiding tusschen meisjes en jongens absoluut onmogelijk zijn, maar twee of drie zouden kunnen worden vooruitgeschoven, en de bouw van de vierde en vijfde eenigszins zou kunnen worden vertraagd, om daarbij alsnog profijt te kunnen trekken van de ervaring, welke bij den bouw der eersten zou worden opgedaan. Misschien is dat niet volstrekt onmogelijk, omdat in elk geval niet in eens de rechterlijke macht, hoeveel zij ook voor de uitvoering der Kinderwetten moge gevoelen, een zoodanig aantal

kinderen tot plaatsing in een tuchtschool zal veroordeelen, dat aanstonds te gelijker tijd de vijf tuchtscholen bevolkt zouden geraken.

En bij die toezegging wil ik nog gaarne deze tweede voegen, dat het uitgetrokken bedrag door de Regeering in den werkelijken en strengen zin van het woord zal worden beschouwd als een raming van het maximum. Gaarne wil ik de gelegenheid, die zich nog voordoet, benutten, om nogmaals ten opzichte van detailpunten de vraag te stellen of op deze of gene wijze misschien hier of daar nog eenige bezuiniging zou zijn aan te brengen. Ik zeg dit, Mijnheer de Voorzitter, met oprechte vrijmoedigheid, omdat het inderdaad mijn streven zal zijn, om zoo mogelijk liefst zelfs eenigszins beduidend te blijven beneden het maximum, dat dit wetsvoorstel aan het Departement van Justitie ter verwerking toestaat.

Ik hoop, Mijnheer de Voorzitter, dat dit een en ander zooal niet op den geachten afgevaardigde, die zooeven het woord heeft gevoerd, dan toch op de meeste andere leden van deze Kamer zoodanigen indruk mag maken, dat althans zij niet, gelijk hij, zullen stemmen tegen deze wetsvoordracht.

De heer **Woltjer**: Mijnheer de Voorzitter! Ik breng gaarne ook mijnerzijds den Minister van Justitie hulde voor de, mijns inziens, uitstekende wijze waarop dit wetsontwerp is voorbereid, uitgewerkt, in de Memorie van Toelichting nader omschreven en verdedigd. Ik zal dan ook met genoegen voor dit voorstel stemmen. Maar dat neemt niet weg, dat ik toch aan het oordeel van den Minister van Justitie, juist omdat ik hem ten opzichte van de uitvoering mijn volle vertrouwen schenk, nog een enkele zaak wil onderwerpen. Ik vrees namelijk, dat bij de uitvoering partij zal worden getrokken van sommige uitdrukkingen in de Memorie van Toelichting, niettegenstaande de Minister soberheid wil, toch weer een zekere weelde op den voorgrond zal treden, die — daarin ben ik het met andere leden eens — aan de zaak schade zal doen en voor dergelijke inrichtingen niet past. Ik heb het oog op een uitdrukking onderaan op bladz. 8 van de Memorie van Toelichting, waar staat, dat op de spijlslijst op gezette of ongezette tijden vruchten kunnen worden gebracht; op bladz. 9: „welk stelsel van nachtelijke afzondering de somberheid der alkoven vermijdt”, en iets verder: „zullen deze voor de verpleegden der 3de klasse iets aardiger zijn ingericht”.

Wanneer de Minister dit schrijft, vertrouw ik dat Zijn Excellentie daarmede bedoelt: „zoo eenvoudig mogelijk”. Maar als de zaak straks komt in handen der ambtenaren, die haar moeten uitwerken, kunnen deze de genoemde en andere uitdrukkingen opvatten, alsof er bedoeld werd een zekere behagelijkheid en comfort in deze tuchtscholen te doen heerschen.

Wanneer, zeg ik, dergelijke uitdrukkingen moeten dienen als uitdrukking van den wil des Ministers, dan zal dit, zeker, tegen de bedoeling van Zijn Excellentie, bij hen die de plannen uitvoeren en de inrichtingen besturen aanleiding geven tot een opvatting, die met het doel dezer inrichting niet strookt. Daarom vraag ik, of de Minister niet de noodige maatregelen nemen zal, om te zorgen dat in dat en in dit opzicht de grootst mogelijke zuinigheid worde betracht, dat niet de uitvoerder van de wet de vrije hand en ruime beurs verkrijge. Het zou mij zeer bedroeven, wanneer ten slotte deze tuchtelingen in gebouwen werden gevestigd en gevoed werden op een wijze die meer in overeenstemming met een hotel dan bijv. met een kazerne, waarin onze brave miliciens worden onderhouden en gevestigd. Maar juist omdat ik vertrouw dat de Minister wel zal zorgen dat dergelijke opvatting geen post vat, meen ik dat het voldoende is even de aandacht op dit punt te vestigen.

Er is echter een ander punt dat ik nog even wil bespreken. Bij al het goede dat er ook uit een paedagogisch oogpunt door den Minister is gezegd, geloof ik toch dat door dit wetsontwerp het effect, van deze tuchtscholen niet zoo zal zijn als het mijns inziens kon wezen bij het volgen van een ander stelsel. De Minister zegt in de Memorie van Antwoord aan de Tweede Kamer (bladz. 4) het volgende:

„Daar de tuchtscholen eene gemengde bevolking herbergen, kan daarin uitteraard van een confessioneel regime geen sprake zijn. De opvoedende kracht, die van Christelijke levensopvatting en Christelijke moraal uitgaat, zal daarom in hoofdzaak te zoeken

zijn in paedagogische waarborgen, die degenen hebben te bieden, aan wie de tuchttopvoeding wordt toevertrouwd.”

Uit deze woorden blijkt, dat deze Minister het groote gewicht van een Christelijke opvoeding erkent, maar toch meent dat ook voor deze scholen, zooals voor het openbaar lager volksonderwijs, een Christendom boven geloofsverdeeldheid is aan te bevelen. Welnu, dan mag ik hier niet verzwijgen mijn overtuiging, dat het resultaat waarschijnlijk beter zou zijn wanneer de tuchtscholen niet op dat beginsel werden gebouwd. Ik vrees dat dit stelsel, wat de resultaten betreft, tot teleurstelling aanleiding zal geven.

Vele leerlingen toch zullen slechts weinige maanden in deze inrichtingen doorbrengen, misschien 3, 4 à 5 maanden. Maar dan is het uit een paedagogisch oogpunt ook noodig, dat alle krachten geconcentreerd worden, dat niet hier of daar eens een uur godsdienstonderwijs door een godsdienstleeraar worde gegeven, maar dat, voor zoover dat kan, in iedere school de richting dezelfde zij, opdat en de directeur, en de godsdienstleeraar, en het personeel, allen samenwerken, in éénen geest, naar één plan, tot hetzelfde doel.

Wanneer in dezelfde richting wordt gewerkt door het geheele personeel, dan zal men paedagogisch betere resultaten kunnen verwachten, omdat men dan beter tot het hart dezer jongens en meisjes kan doordringen, hunnen innerlijken tegenstand door liefde en ernst breken. De harten dezer kinderen zijn als sterke vestingen, die, menschelijker wijze gesproken, alleen door een nauwe insluiting, naar een vast plan, met innerlijke ontferming uitgevoerd, tot overgave genoot kunnen worden. Elk verschil van inzicht en handelwijze bij de belegeraars, vermeerderd den tegenstand bij de belegerden en geeft hun hoop op overwinning.

Ik spreek hierover vrij, omdat de Minister zoo duidelijk mogelijk heeft gezegd de waarde van een Christelijke opleiding volkomen te erkennen, maar nu vraag ik of er geen andere weg mogelijk is geweest dan de thans voorgestelde.

In de Memorie van Toelichting zegt de Minister: „De godsdienstige verzorging, waaraan bij uitstek groot gewicht wordt toegekend, kan voor alle verpleegden derzelfde gezindte, onverschillig in welke der hierboven genoemde klassen zij zijn geplaatst, dezelfde wezen.” Welnu, dan mag ik de vraag stellen, of deze gedachte om de kinderen te groepeeren naar dezelfde gezindte niet kon worden uitgebreid. Had de Minister niet alle verpleegden van éénzelfde gezindte in één school kunnen samenbrengen en dan die geheele school onder het regime stellen van de beginnenden van die gezindte? Had dat althans niet met eenige dezer scholen kunnen geschieden? Dan had men het groote voordeel bereikt dat men had een vast systeem, waarnaar allen in dezelfde school konden werken.

Nu weet ik wel, dat daartegen het bezwaar zou worden ingebracht, dat er zulk een groot aantal gezindten aan de Protestantsche zijde van de natie gevonden wordt, maar voor dat bezwaar ben ik niet zoo bang. Wanneer men neemt een school, waar de tuchtelingen van Roomsche-Katholieke gezindte worden geherbergd en men stelt daarnaast een school, waarvan de bevolking bestaat uit hen, die komen uit Protestantsch positief Christelijke gezinnen of liever wier ouders of voogden wenschen, dat zij in die richting worden geleid, dan bleven er nog een twee- of drietal scholen over voor verpleegden van verschillende gezindten, zoogenaamde Simultaanschulen.

Ik geloof niet, dat er zoovele soorten van scholen zouden noodig zijn. Belijders van de Gereformeerde of van de Lutherse Kerken zouden, naar ik verwacht, geen bezwaar maken, wanneer tuchtelingen, door den doop tot hun Kerk behorende, wier aantal in elk geval niet zoo groot kan zijn, dat voor hen een afzonderlijke school verlangd kan worden, opgenomen werden in een tuchtschool, die onder leiding van een Hervormden directeur en een Hervormd predikant stond, wanneer deze althans van positief-Christelijke belijdenis waren. Zij zouden deze school verkiezen boven een zoogenoemd neutrale. Bovendien, de ervaring heeft mij geleerd, dat de meeste menschen, ook wanneer zij voor zich zelf aan godsdienst niet hechten of niet meer hechten, toch het godsdienstig element bij de opvoeding weten te waardeeren en herhaaldelijk is het mij als hoofd van een gymnasium voorgekomen, dat ouders zeiden: Ik hecht er voor mij zelf niet aan, maar de godsdienstige opleiding acht ik voor

56. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk IV der Staatsbegroting voor 1903.

mijn kinderen wel goed. Geldt dat voor kinderen, die de gewone mate van zedelijkheid betrachten, het zal nog veel meer gelden voor de kinderen, die door ouders en voogden of door den rechter naar deze instellingen zullen worden gezonden.

Ik zou daarom willen vragen aan den Minister, of niet in twee of drie dier scholen zouden kunnen worden gehuisvest kinderen van een bepaalde gezindte en of dan die scholen niet geheel zouden kunnen worden geleid in het regime der beginselen van die gezindte. Ik waag het alleen deze gedachte hier uit te spreken, omdat, zooals ik gezegd heb, ik vertrouw op de woorden van den Minister, dat een Christelijke opvoeding door hem zeer hoog gesteld wordt. Ik zal dus vóór dit wetsontwerp stemmen. Maar misschien zal de Minister mij op hetgeen ik gevraagd heb nog wel eenig antwoord willen geven.

De heer van Leeuwen: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal verplicht zijn nog een enkel woord te zeggen na de uitvoerige verdediging van den Minister van zijn kostenrekening. Hij is zijn rede begonnen en geëindigd met vertrouwen, vertrouwen in de Volksvertegenwoordiging en daartegenover vroeg hij vertrouwen van de Volksvertegenwoordiging in het beleid, dat voor zal zitten bij de uitvoering van deze plannen. De quaestie van vertrouwen is hier echter in het geheel niet door mij ter sprake gebracht. Maar indien de Minister vertrouwen stelt in de Volksvertegenwoordiging zou ik hem aanraden dat vertrouwen niet zoover uit te strekken, dat men steeds ieder bedrag, dat gevraagd wordt, zal goedkeuren.

De Minister heeft er mij tot op zekere hoogte een verwijt van gemaakt dat ik vergelijkingen maakte met inrichtingen in het buitenland, en heeft gewezen op andere door het Departement van Justitie gebouwde inrichtingen, o. a. de strafgevangenissen. Deze zouden volgens den Minister beter met de tuchtscholen te vergelijken zijn. Intusschen heb ik nog niet uit den mond van den Minister vernomen, dat de strafgevangenissen komen te staan op f 4800 per bed.

Bij de opstelling van dit wetsontwerp heeft de Minister zich in de eerste plaats den geest en het karakter der Kinderwetten duidelijk voor oogen gesteld. Hij heeft daartoe geraadpleegd verschillende deskundigen, en dezen zijn tot de overtuiging gekomen, dat de plannen, zooals zij hier liggen, goed zijn en moeten worden uitgevoerd. Maar, Mijnheer de Voorzitter, was het dan dezerzijds te veel gevraagd, toen verzocht werd overlegging van die plannen, opdat men hier kon beoordeelen of werkelijk de uitvoering der Kinderwetten zal plaats hebben in den geest en volgens het karakter dier wetten? Waarlijk, de Minister heeft in zijn lange rede geen enkel motief kunnen opnoemen en zelfs geen enkele reden aangevoerd, waarom de kosten zooveel hoger moeten zijn dan voor andere inrichtingen, niets anders dan dat het iets nieuws is en dat het zooveel kosten moet.

Intusschen, het slot van de rede van den Minister, waarbij hij verklaarde dat hij deze zaak beschouwt als een proef en dat hij het voorloopige krediet van f 2500, wat hier gegeven wordt, eigenlijk beschouwen wil als een eerste som voor 3 tuchtscholen, — van deze verklaring neem ik acte.

Het schijnt dus blijkbaar in de bedoeling van den Minister te liggen om bij hoofdstuk Justitie op deze zaak terug te komen en dan alsnog de Kamer in de gelegenheid te stellen de plannen te beoordeelen, zoodat dit krediet dus feitelijk niets anders is dan een krediet dat zich niet verder uitstrekt dan tot hetgeen hier wordt gevoteerd, zoodat men vrij blijft ten aanzien van zijn stem ten opzichte van de andere tuchtscholen.

De heer Loeff, Minister van Justitie: In de eerste plaats een kort antwoord aan den geachten afgevaardigde den heer Woltjer. Ik geloof dat ten opzichte van het eerste punt, door dien geachten spreker ter sprake gebracht, een misverstand in het spel is. Hij heeft de vrees uitgesproken, dat het verblijf in de tuchtscholen volgens den opzet van het ontwerp te weelderig zou worden ingericht en hij heeft ten blijk daarvan drie voorbeelden aangehaald.

Ik zou willen vragen of de geachte spreker niet vergeet, dat het door hem aangehaalde betrekking heeft op de derde klasse, de beloonings-klasse, en niet op het normale leven in de inrichting.

Waar het karakter van de tuchtscholen wel is straffend eener-

zijds, maar ook opvoedend anderzijds, moeten in de tuchtscholen zelf eenerzijds tuchtmiddelen zijn, die verder gaan dan de normale behandeling, maar ook anderzijds middelen van belooning, die een meer opwekkenden of aanmoedigenden invloed hebben dan de gewone behandeling.

Wat betreft de vraag die de geachte spreker tot mij gericht heeft, het antwoord daarop heb ik reeds gegeven en ik moet vermoeden, dat de geachte spreker daarvan niet of slechts oppervlakkig kennis heeft genomen. Dezelfde vraag toch die de geachte spreker mij stelt, is mij in de andere Kamer voorgelegd door den heer Schokking en toen heb ik geantwoord, dat, wanneer ik wilde ingaan op dat denkbeeld, het geheele voornemen ten opzichte van de distributie over het beperkt aantal scholen zou worden verstoord, maar dat ik het zeer gaarne zou overwegen zoodra later meer tuchtscholen zouden moeten worden opgericht.

Ik veroorloof mij de zinsneden uit het Verslag der Handelingen der Tweede Kamer aan te halen: „Of de opvoeding zal staan in het teeken van art. 33 van de wet op het lager onderwijs. Ik acht dit artikel op dit onderwerp niet toepasselijk, maar ik meen bovendien, dat het een groot bezwaar zou opleveren, den geest van dit artikel, die als het ware *omnium consensu* op pensioen is gesteld, weder in actieven dienst te herstellen, terwijl ik mij veroorloof ten aanzien van dit punt verder te verwijzen naar hetgeen ik hierop in de stukken heb opgemerkt. Wanneer de geachte afgevaardigde mij nu verder vraagt, waarom ik daarin confessionneele behandeling afwees, dan geef ik hem ten antwoord, dat ik confessionneele behandeling als huisregime in deze tuchtscholen niet kan accepteren met het oog op de gemengde bevolking”.... „Wat in de toekomst op dit stuk mogelijk zal zijn, zal de gang van zaken moeten leerer. Laat het den geachten afgevaardigde voldoende zijn, dat het te zijner tijd een punt van overweging bij de Regeering zal uitmaken.

Het zij mij vergund thans den heer Woltjer ditzelfde antwoord te geven.

De heer van Leeuwen heeft gezegd, dat de quaestie van vertrouwen hier in het geheel niet ter sprake kan en had moeten komen. Het misverstand, dat klaarblijkelijk te dezen aanzien tusschen den geachten afgevaardigde en mij bestaat, wil ik trachten op te helderen. „Vertrouwen” heb ik hier bedoeld in dezen zin, dat de Regeering ten opzichte van dat nieuwe instituut aan de Kamer alle gegevens heeft medegedeeld, waarover zij zelf beschikte, terwijl zij daarbij natuurlijk wel overtuigd was, dat haar taak op die manier heel wat moeilijker werd, gelijk ook is gebleken uit het Voorloopig Verslag en uit de mondelinge behandeling in de Tweede Kamer. Zij deed dat, omdat wij hier *omnium consensu* staan voor een proef, en zij er op rekende, dat de Volksvertegenwoordiging, uit die volledige uiteenzetting ontwarende hoe zorgvuldig de zoo moeilijke voorbereiding was geschied, haar medewerking niet zou onthouden en harerzijds aan de Regeering voor de verdere uitwerking haar vertrouwen zou kunnen en willen geven.

Als nu de geachte afgevaardigde er opnieuw op wijst, dat de plannen niet zijn overgelegd, wil ik met nadruk hier verklaren, dat dat volstrekt niet met eenige bijzondere bedoeling is nagelaten en dan wijs ik er op, dat de geheele inrichting is omschreven en in verband daarmee de financieele zijde van de geheele zaak omstandig in de Memorie van Toelichting is aangegeven, terwijl bovendien in het algemeene college van toezicht, bijstand en advies de bouwplannen uit technisch oogpunt tot in de bijzonderheden toe door deskundigen in beschouwing zijn genomen. Dat is toch wel geheel iets anders dan de geachte afgevaardigde het voorstelt, alsof men hier zou worden uitgenoodigd in's *Blanc* hinein een som te voteeren voor deze instellingen.

De geachte afgevaardigde heeft verder opgemerkt, dat ik de strafgevangenissen wel had genoemd, maar de vergelijking niet had getrokken. Dat lag echter niet op mijn weg. Ik had er alleen op gewezen, dat, wanneer de geachte afgevaardigde een vergelijking wilde trekken, zich daartoe eer de strafgevangenissen leenen, die meer aanknoopingspunten vertoonen met de tuchtscholen, dan de door hem genoemde inrichtingen.

Ik wil echter wel een enkel voorbeeld noemen en wijs nu op de laatst gebouwde strafgevangenis, die te Haarlem. Deze is ingericht voor 206 gevangenen, voor personen derhalve, dit

56. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk IV der Staatsbegroting voor 1903.

worde in het oog gehouden, bij wie het alleen te doen is om straf en niet om opvoeding, die heel wat minder localiteit tot hun dispositie hebben dan uit den aard der zaak het geval moet zijn voor de tuchtscholieren, die niet alleen gestraft, maar ook opgevoed moeten worden. Die gevangenis nu heeft gekost f 510 000, in een tijd, toen de bouwmaterialen belangrijk goedkooper waren en er nog niet de meerdere kosten ingevolge de invoering van de Ongevallenverzekering bestonden.

Met het oog op deze twee omstandigheden is dat bedrag — volgens op ervaring gegronde berekeningen aan mijn Departement — in vergelijking met den tegenwoordigen stand van zaken 15 à 20 pct. hooger te stellen, en komt het alzoo op f 600 000 ongeveer. Dat is dus globaal f 3000 per cel.

Mijnheer de Voorzitter! Dat is zeker ook niet een laag bedrag. Maar het bewijs, dat dit bedrag te hoog is in verband met het doel, moet nog altijd geleverd worden. En ik herhaal, wanneer men nu daarmee vergelijkt het doel, dat hier voorzit en dat ik zeker hier niet nader behoefte uiteen te zetten, noch in zich zelf noch in zijn consequentie op de inrichting, dan aarzel ik niet te zeggen, dat het bedrag, dat de geachte afgevaardigde becijfert, daarvoor eer te laag dan te hoog is.

Aan het slot zijner rede heeft de geachte afgevaardigde wel acte willen nemen van hetgeen ik straks zeide ten opzichte van het voornemen der Regeering. Ik moet zorgen, dat te dien aanzien geen misverstand ontstaat en moet dus den geachten afgevaardigde weerspreken, waar hij uit mijn woorden heeft afgeleid, dat de Regeering zou willen afzien van haar voornemen om 5 tuchtscholen te bouwen. Wat ik straks heb willen doen uitkomen, is dit, dat het plan om 5 tuchtscholen te bouwen blijft bestaan, maar dat de Regeering niet ongeneigd is om in ernstige overweging te nemen de mogelijkheid, om te beginnen met den bouw van 1 meisjes- en 2 jongensscholen, zoodat ten aanzien van den bouw van de overige scholen profijt zou kunnen worden getrokken van de ervaring, bij het bouwen van de eerste scholen opgedaan. Zoo heb ik het gezegd en daarbij moet ik blijven persisteeren. Ik blijf zoo goed als vroeger ten innigste overtuigd, dat voor een behoorlijke uitvoering van de Kinderwetten, die ik en om haar belang voor ons volk en om de wijze, waarop zij zijn tot stand gekomen met medewerking van alle partijen, een nationale zaak noem, een getal van 5 tuchtscholen beslist noodig zal zijn. Maar de bevolking van die 5 scholen zal er niet opeens zijn, en in verband daarmee is het wellicht niet onmogelijk, om met den aanbouw van 3 scholen te beginnen en den bouw van de andere scholen zooveel later te doen geschieden, als zich laat bewerkstelligen zonder stagnatie ten opzichte van de rechtspraak te veroorzaken. Maar met het oog op een deugdelijke toepassing van de Kinderwetten, die ik houd voor een zegen voor ons vaderland, mag ik mijn voornemen om vijf tuchtscholen te bouwen niet prijsgeven.

De heer **Hovy**: Mijnheer de Voorzitter! Ik zal met volle overtuiging vóór deze voordracht stemmen. Ik heb met groot genoegen gehoord wat de Minister van Justitie in het midden gebracht heeft, en ik ben overtuigd, dat de Minister hier niet vraagt een motie van vertrouwen in zijn beleid, maar dat men zich hier de vraag heeft te stellen, of men wil overgaan tot uitvoering van de Tuchtwet, ja dan neen. Daarom meen ik dat wie niet wil reageren tegen deze eenmaal aangenomen wet, zal moeten medegaan met dit voorstel, dat na ernstige overweging gebleken is niet anders te kunnen zijn dan zooals dit door den Minister is ontvouwd, hoezeer ook gewenscht ware dat de kosten lager konden zijn.

Het cijfer van f 11 per M³. moge hoog schijnen; maar ik waag het niet daarover een bepaald oordeel uit te spreken; doch na hetgeen daaromtrent door den Minister is gezegd, met het oog op de gevangenis, schijnt mij dit wel gemotiveerd voor deze soort gebouwen.

In gevangenis heeft men toch cel aan cel, terwijl men hier te doen heeft met gestichten, waar, behalve gelegenheid tot afzondering, ook lokalen moeten zijn met het oog op de opvoeding der tuchtelingen. En als men f 11 moet aannemen, dan laat het zich zeer goed verklaren, dat men tot een zeer groote uitgaaf zal moeten komen. De Minister gaf aan, dat de kosten der gebouwen, na aftrek van de kosten voor centrale verwarming enz. zullen bedragen f 165 000, hetgeen, gedeeld door elf, wijst op een inhoud van 15 000 M³. per gebouw, wat

niet zoo exorbitant groot is voor een dergelijk gesticht, bestemd voor 50 personen, waar lokalen moeten zijn afgezonderd voor verblijf, zoowel als voor onderwijs en opvoeding. Ik vertrouw ook dat, na al hetgeen de Minister verklaard heeft omtrent de conscientieuse wijze waarop de deskundige mannen hun taak hebben opgevat en waarmee verder deze zaak zal worden ten uitvoer gebracht, elk ander Minister, van welke richting ook, tot geen andere conclusie zou zijn gekomen.

Mijn hooggeachte vriend prof. Woltjer heeft gewezen op een zaak van zeer groot gewicht. Ik behoef niet te zeggen dat ik als zijn geestverwant geheel met hem medega wat betreft de richting, te geven aan de opvoeding in de tuchtscholen. Maar ik zou toch niet gaarne willen dat de geest van de ouders hier den doorslag zou geven. Ik zou vreezen, dat men daardoor tot een heel slecht resultaat zou komen, en dat er van een positief Protestantsch- of Roomsche-Christelijken geest al heel weinig te recht zou komen. Wanneer immers de tuchtelingen dan niet uit positief Christelijke gezinnen kwamen en ik hoop ten zeerste dat slechts een zeer klein percentage uit dergelijke gezinnen zal komen, zouden al die scholen ongodsdienstig moeten zijn. Allerminst zouden hij en ik dat wenschen, maar wel positief Christelijke gestichten, met onderscheiding tusschen Protestantsche en Roomsche. Dat is het eenige middel om de zonde te bestrijden en in den wortel aan te tasten.

De heer **Woltjer**: Ik geloof dat ik mij minder duidelijk heb uitgedrukt, althans ik meen dat de Minister mijn bedoeling minder juist heeft opgevat. Ik heb volstrekt niet willen wijzen op de aangehaalde woorden van de Memorie van Toelichting, alsof de Minister eenige weelde bedoelde, maar ik heb gezegd: wanneer dit gelezen wordt door degenen die straks die gebouwen aanleggen en hen die de geheele inrichting zullen beheerschen, zullen zij dan daardoor niet genoot worden tot een zekere ruime opvatting?

Ik begrijp zeer goed de bedoeling van de Regeering, maar ik vraag of de Minister er de hand aan zal houden, dat de grootste soberheid, die geen somberheid is, zal worden bewaard.

Wat het tweede punt betreft, geloof ik, dat de leden van de Eerste Kamer niet verplicht zijn om hun overtuiging te verzwijgen, indien deze reeds in de andere Kamer is besproken, gelijk men zou moeten afleiden uit het antwoord van den Minister. Te meer nog vindiceer ik het recht hier in deze zaak mijn overtuiging uit te spreken, omdat ik het antwoord aan den heer Schokking gegeven niet afdoende acht.

De zaak staat nu zoo: er is een paedagogische moeilijkheid en een moeilijkheid betreffende de distributie.

Ik zou zeggen, dat de paedagogische zaken gaan vóór de distributie. De Minister echter zal zeggen, dat hij de wet moet uitvoeren en dat hij bij die uitvoering door de distributie gebonden wordt. Ik leg mij daarbij neer, maar geef den Minister in overweging de paedagogische eischen en hun gewicht nog eens nauwgezet na te gaan en te zien of er niet, ten bate van het doel der tuchtscholen, een weg is om er aan te voldoen.

De heer **van Leeuwen** vraagt en verkrijgt voor de derde maal het woord en zegt: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben verplicht nogmaals het woord te vragen, omdat ik tot mijn spijt den Minister verkeerd schijn verstaan te hebben. Ik meende uit 's Ministers rede te mogen opmaken, dat hij voornemens was dit krediet te beschouwen als een krediet voor slechts drie scholen. Intusschen is mij later gebleken, dat de Minister op het standpunt blijft staan, waarop hij steeds heeft gestaan, dat, door dit krediet toe te staan, aan hem de vrijheid wordt verleend om te gaan bouwen vijf scholen tot den prijs in de stukken genoemd.

Onder die omstandigheden kan ik niet terugkomen op de bezwaren, straks in eersten termijn door mij uiteengezet. Het blijkt mij, dat wij kibbelen over cijfers, terwijl wij de juiste gegevens missen om die cijfers te beoordeelen. Zooeven werd door den Minister een vergelijking gemaakt met de kosten voor de strafgevangenis te Haarlem, welke een beteren maatstaf zouden opleveren voor een vergelijking dan de kosten der door mij genoemde instellingen. En wat blijkt nu? Dit, dat de kosten per bed daar slechts bedragen ruim f 2500 tegen f 4800 in de tuchtscholen.

56. Aanvulling en verhooging van hoofdstuk IV der Staatsbegrooting voor 1903.

Ik heb met opzet geen vergelijking gemaakt tusschen deze scholen en strafgevangenissen, omdat ik verwacht had, dat men dan, zooals wij trouwens hier reeds gehoord hebben, zou komen met de wederlegging, dat een dergelijke vergelijking niet mogelijk is. Ik heb met opzet een vergelijking gemaakt met inrichtingen, waarvan de Minister zelf zegt, dat daar ter wille van de stelselmatige behandeling der uiteenlopende bevolking verschillende afdelingen, bestemd voor bepaalde groepen, noodig zijn. Ik heb daarom mijn keuze gedaan uit krankzinnigengestichten en uit andere inrichtingen, waar, behalve voor de huisvesting der patiënten, nog voor tal van andere doeleinden, als woningen voor geneesheeren, woningen voor verpleegsters, laboratoria enz., gebouwen noodig zijn en die derhalve het best te vergelijken zijn met de hier voorgestelde tuchtscholen.

Het komt mij voor, dat het geen nut kan hebben langer over de cijfers te twisten. Wij zouden deze eerst kunnen beoordeelen en weten waarover wij stemmen, indien voldaan ware aan het verzoek betreffende het overleggen der plannen. Eerst dan wist men wat men met die scholen voor heeft en dan had de Volksvertegenwoordiging niet alleen het recht om gelden te voteeren, maar ook om mede te spreken over de wijze waarop de wet zal worden uitgevoerd.

Op die gronden zal ik tegen dit wetsontwerp stemmen.

De heer **Vening Meinesz**: Mijnheer de Voorzitter! Ik behoor tot degenen die de raming voor den bouw van tuchtscholen enorm hoog achtten. En waar ik nu toch vóór dit wetsontwerp zal stemmen zal ik dat doen bepaaldelijk met het oog op de stellige toezegging van den Minister, dat hij met kalmte den bouw van die scholen zal aanvangen, althans beginnen zal met alleen het op dit oogenblik hoog noodige te stichten en dan na te gaan, welke vereenvoudiging of verbeteringen verder kunnen worden in toepassing gebracht. Ik zou haast zeggen, dat dit ook geheel moet liggen in de lijn van den Minister, die begon met te zeggen, dat wij hier te doen hebben met absoluut nieuwe inrichtingen, waaromtrent wij praktisch nog niets weten. Reeds uit die hoofde lijkt mij een langzamen gang op den weg, dien men wenscht in te slaan, plicht. Ik herhaal, dat, waar ik vóór dit ontwerp zal stemmen, ik dat alleen zal doen vertrouwend op de bepaalde toezegging van den Minister te dezen opzichte.

De heer **Loeff**, Minister van Justitie: Mijnheer de Voorzitter! Ik wensch tegenover den laatsten geachten spreker nogmaals de pertinente verklaring af te leggen, dat ik de door hem gegeven waarschuwing ad notam zal nemen. Verder heb ik alleen nog een woord te spreken tot den geachten afgevaardigde den heer Woltjer. Ik zal — ik heb verzuimd dat straks te zeggen — voor zooveel mij betreft, waken tegen een te ruime of te milde opvatting en zorg dragen — ik heb dat ook in de andere Kamer gezegd — dat de instellingen, die ik wensch op te richten, niet zullen zijn enkel opvoedingsgestichten, maar ook strafinrichtingen. Dat karakter mogen zij niet verliezen.

Verder heb ik volstrekt niet willen ontkennen, dat de geachte afgevaardigde niet het volste recht zou hebben hier nogmaals een vraag te stellen die elders al is gedaan en wil ik er gaarne ten overvloede bijvoegen, dat wat hij aangaf te zijner tijd bij mij een punt van overweging zal uitmaken.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt in hoofdelijke stemming gebracht en met 30 tegen 6 stemmen aangenomen.

Voor hebben gestemd de heeren Dojes, Scholten, van Welderen Rengers, van der Does de Willebois, Breebaart, Bevers, de Jong, van Asch van Wijck, Bosch van Drakestein, Woltjer, Hovy, Michiels van Kessenich, van den Biesen, Vlieland Hein, Vening Meinesz, Kist, Rahusen, Reekers, van Boneval Faure, van Alphen, Brouwers, Merkelbach, Havelaar, van Zinnicq Bergmann, van Roijen, Welt, 't Hooft, van Velzen, Sickenga en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren Stork, van Pallandt van Waardenburg en Neerijnen, Laan, van Nierop, Godin de Beaufort en van Leeuwen.

Afwezig bij deze stemming de heeren Bultman, s' Jacob en van Lier.

De heer van den Biesen: Mijnheer de Voorzitter! Zou ik u de vraag mogen stellen, wanneer naar menschenlijke berekening deze Kamer tot hervatting van haar werkzaamheden zal worden opgeroepen?

De Voorzitter: Ik deel aan de Vergadering mede — en ik zou dit reeds gedaan hebben zonder dat de heer van den Biesen daaromtrent een vraag gesteld heeft — dat het mijn voornemen is deze Kamer bijeen te roepen tegen Maandag 28 December, des namiddags te half twee of twee uren.

De vergadering wordt gesloten.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS over de ontwerpen van wet tot:

1°. bekrachtiging van provinciale heffingen in Zuid-holland (72);

2°. wijziging van hoofdstuk V der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1902 (73);

3°. verhooging van de begrooting van uitgaven der Algemeene Landsdrukkerij, voor het dienstjaar 1902 (74);

4°. bekrachtiging van provinciale belastingen over 1904 (87);

5°. wijziging van het IXde hoofdstuk der Staat begrooting voor het dienstjaar 1902 (28);

6°. naturalisatie van N. D. J. Voss en elf anderen (81).

Tegen deze wetsontwerpen bestond geen bezwaar.

Vastgesteld 3 December 1903.

s' JACOB.
BEVERS.
SICKENGA.
VAN VELZEN.
VAN ROIJEN.

EINDVERSLAG DER COMMISSIE VAN RAPPORTEURS over het ontwerp van wet tot verhooging en aanvulling van het IXde hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1903. (29)

Met genoegen had men in eene der afdelingen kennis genomen van dat gedeelte der Memorie van Toelichting, waarin de Minister de verklaring van zijn toenmaligen ambtsvoorganger in de Zitting van de Tweede Kamer der Staten-Generaal van 28 November 1882 in herinnering brengt, dat hij vóór alles wenschte te zorgen, dat aan het Noordwestelijk deel der provincie Noordbrabant in geenerlei opzicht nadeel zou worden berokkend en liever zou trachten, dat ook daar wat verbetering uit den toestand moge voortspruiten. Men hoopte, dat het weldra voltooid werk, bij de opening van den Nieuwen Maasmond zal blijken te voldoen aan de goede verwachtingen daarvan gekoesterd en dat geen nadeelige gevolgen, met name voor Westelijk Noordbrabant daarvan zullen worden ondervonden. Mocht dit laatste onverhoopt wel het geval zijn — eene mogelijkheid die niet is uitgesloten, daar men toch gedeeltelijk met onberekende factoren te doen heeft —, dan rekende men dat de Staat moreel